

ADVIES

De economische waarde van cultuur;

Brabant Culturele Hoofdstad 2018 als diepte-investering

's-Hertogenbosch, juni 2012

Inhoudsopgave

1.	Adviesaanvraag aan SER	pagina 3
2.	Economische waarde van cultuur	pagina 3
2.1	Sport op innovatie en creatieve industrie	pagina 4
3.	Inzet provincie	pagina 5
4.	Brabant Culturele Hoofdstad 2018	pagina 6
4.1	De context	pagina 6
4.2	Investerings en rendement	pagina 7
4.3	Advies	pagina 8

1. Adviesvraag aan SER

De provincie wil in het kader van de besteding Essent-gelden en de Agenda van Brabant ook investeren in cultuur en sport. Deze velden worden gezien als 'meekoppelende' belangen bij het realiseren van de ambitie om als kennis- en innovatieregio tot de top van Europa te behoren. Steeds meer worden sport en cultuur ook gezien als economische dragers voor Brabant. Verwezen wordt naar actuele plannen als de inzet voor de titel Culturele Hoofdstad 2018. Cultuur en sport worden door bedrijven gezien als unique selling point en verrijking van producten en verbetering van het imago.

SER Brabant heeft reeds apart advies uitgebracht over de economische waarde van sport ¹, daarbij was deels dezelfde vraag aan de orde, namelijk of de voorgenomen inzet van de provincie goed aansluit bij de actuele ontwikkelingen. Vraag is ook of het potentieel van cultuur voor de economie voldoende wordt benut. Denk daarbij aan slimme allianties of verbindingen die kunnen worden gemaakt.

In dit advies gaan wij eerst in hoofdlijnen in op de economische waarde van cultuur. Wij houden dat met opzet beperkt, omdat ons bekend is dat Telos binnenkort met een bredere en diepgaande analyse² komt van de waarde van cultuur. Vervolgens geven we onze visie op de keuzes en prioriteiten voor de inzet van de provincie in dit domein en tenslotte zullen wij meer specifiek ingaan op Brabant Culturele Hoofdstad 2018.

2. Economische waarde van cultuur

Allereerst willen wij erop wijzen dat een helder onderscheid moet worden gemaakt tussen het directe economisch belang en het indirecte economisch belang. Het directe economisch belang wordt normaliter uitgedrukt in het aandeel in het Bruto Regionaal Product (BRP).

Gerard Marlet e.a. ³ hebben becijferd dat de totale maatschappelijke waarde van cultuur in Brabant € 3,5 miljard bedraagt: de podiumkunsten tezamen € 1,3 miljard, de musea €0,4 miljard en alle historische monumenten tezamen € 1,8 miljard. Wat ons betreft is er geen aanleiding deze cijfers ter discussie te stellen, wel zou een wat bredere sectoranalyse mogelijk tot nog wat hogere bedragen kunnen leiden. Hoe dan ook, het directe belang uitgedrukt in aandeel BRP is bescheiden, namelijk maximaal 5%. In zoverre laat dit hetzelfde beeld zien als wat wij eerder concludeerden in ons reeds aangehaalde advies over de economische waarde van sport.

¹ De economische waarde van sport; keuzes en prioriteiten voor Brabant, SER Brabant, juli 2011

² Hans Mommaas & Zsuzsanna Tomor (2012); De waarde van cultuur, naar een nieuw cultureel zelfbewustzijn in Brabant. Telos, Tilburg

³ Gerard Marlet c.a., Cultuur in Brabant; De culturele positie van de Brabantse stad, en het platteland, 2011

De waarde van cultuur is voor zover bekend in de meeste Brabantse steden gemiddeld hoger dan in andere steden in Nederland, hoewel er per culturele sector grote verschillen zijn tussen de Brabantse steden. Studies naar lokale investeringen in kunst en cultuur beperken zich veelal tot de werkgelegenheidseffecten in directe zin, dus voor de culturele sector zelf.

De werkgelegenheid in de culturele sector in Nederland kan echter hooguit voor Amsterdam als een van de belangrijkste pijlers onder de economie worden beschouwd.

Veel belangrijker is het indirecte belang van cultuur, namelijk het vergroten van de aantrekkingskracht van de regio en het zichtbaar maken van de kwaliteiten van het ondernemings- en vestigingsklimaat. Zo beschouwd zijn kunst en cultuur voor een regio en een stad niet de slagroom op de taart, maar zijn ze van cruciaal belang voor de aantrekkingskracht van stad, regio en de economie.

Ook in de ogen van ondernemers gaat het hier derhalve om zaken die er toe doen.

Verschillende studies tonen immers aan dat mensen, vooral hoger opgeleiden, willen wonen in steden of regio's met een gevarieerd cultureel aanbod⁴. Er is met name een duidelijk en robuust verband tussen de aanwezigheid van podiumkunsten en het aantrekken van (beroeps) bevolking. Hier zien wij overigens een aantal aanknopingspunten voor een meer geprofileerde inzet van de provincie op cultuurgebied (zie verder par. 3).

In de navolgende paragraaf gaan wij, als verdiepingsslag van het voorgaande, nader in op de in onze visie vitale relatie tussen kunst & cultuur en zaken als innovatie en creatieve industrie, die voor de profilering van het Brabant van de 21^e eeuw van steeds groter belang zullen zijn.

2.1 Spot op innovatie en creatieve industrie

Innovatie is essentieel voor het ondernemen in ons deel van de wereld. Dat heeft niet alleen betrekking op productietechniek en productontwikkeling, maar ook op ontwerp, reclame, games, de creatieve industrie. Het ontwerp voegt waarde toe aan een product, zo ook de wijze waarop het in de markt wordt gezet. Eigen producten geven de creatieve industrie ook een eigen dynamiek. De creatieve industrie krijgt aldus een positie met een eigen betekenis, die bovendien niet zo makkelijk te kopiëren is.

Die creatieve industrie in al haar uitingen moet wel bij voortduring gevoed blijven worden. Daarvoor is een cultureel klimaat nodig waarin naast oog voor historie en continuïteit, ruimte is voor vernieuwing. In een goed afgestemd samenspel van overheid en bedrijfsleven moet er ruimte zijn – conceptueel en financieel – voor ambitie en voor middelen om die ambitie waar te maken. Voor wat het Brabants bedrijfsleven betreft zou het vormgeven aan een dergelijk samenspel – om van daaruit in duurzaamheid te werken aan het formuleren van gepaste ambities en het uitvoering geven aan activiteiten om die ambities waar te maken – het uitgangspunt moeten zijn voor een gezamenlijk traject op weg naar BrabantStad Culturele Hoofdstad 2018.

⁴ Coslor E., *Work hard, play hard: the role of nightlife in creating dynamic cities* (2001)

Vanuit dit perspectief van economisch vernieuwing onderstrepen wij dus met kracht het indirecte belang van een betekenisvol en sterk cultureel klimaat. Cultuur doet er toe en is een belangrijke voeder voor veranderprocessen en nieuwe 'slimme verbindingen' in onze economie. Een prachtig voorbeeld zijn de inspirerende verbindingen tussen designers en de maakindustrie.

3. Inzet provincie

De kerntakendiscussie van de afgelopen jaren heeft geleid tot meer scherpere en focus in de provinciale inzet op cultuurgebied. Cultuur wordt gezien als een 'meekoppelend belang' bij het realiseren van de ambities in het kader van de Agenda van Brabant.

Brabant wil topkennis- en innovatieregio zijn in Europa en dat vraagt een vergelijkbare focus en ambitieniveau op cultuurgebied. In de Staten zijn reeds de keuzes gemaakt die inherent zijn aan de nieuwe bestuurlijke en budgettaire actualiteit. De provinciale inzet zal minder zijn gericht op het waarborgen van zoveel mogelijk (divers) aanbod van cultuur in de provincie en het bevorderen van cultuurparticipatie. Daar hebben de gemeenten hun kerntaak. Ook zal de inzet van de provincie niet meer zijn gericht op voldoende spreiding van allerlei evenementen en activiteiten over de gehele provincie. Het moet vooral gaan om structuurversterking van de culturele sector. Bij deze focus past dat taken als het bevorderen van cultuureducatie meer flankerend worden ingezet, bijvoorbeeld in een directe relatie met talentontwikkeling.

Bovendien zijn de partijen in de SER van mening dat van de culturele sector zelf ook een actievere rol mag worden verlangd bij het genereren van inkomsten. Men dient daarbij een actieve en creatieve inzet te plegen.

De SER ondersteunt deze nieuwe, scherpere inzet van de provincie op cultuurgebied.

Wij zijn van oordeel dat de provinciale investeringen voornamelijk zouden moeten landen in het top- en hoge middensegment van de culturele infrastructuur. Liever investeren in een beperkt aantal culturele topvoorzieningen met grote (boven)regionale uitstraling en een bovengemiddelde regionaal-economische spin-off dan in een hele reeks modale en kleinschalige activiteiten, hoe waardevol die ook kunnen zijn voor de lokale samenleving. Dat is ook zeer van belang voor het binden en boeien van expats uit het buitenland die hoge eisen stellen aan het cultureel klimaat. Een effectieve en vitale culturele infrastructuur bestaat in onze visie uit een netwerk met een aantal instellingen dat daarin een cruciale aanjagende rol vervult. Dat vraagt om scherpe keuzes, door in te zetten op de instellingen c.q. evenementen die provinciale top zijn en Brabant op de internationale kaart zetten.

In algemene zin is het volgens SER Brabant wenselijk sterker te sturen op basis van economische effecten, hetzij direct of indirect, maar aantoonbaar positief voor het vestigingsklimaat. In het provinciale cultuurbeleid moet de nadruk komen te liggen op het versterken van culturele infrastructuur met bovenregionale betekenis en internationale uitstraling. Als inspirerend voorbeeld verwijzen wij naar de toegevoegde waarde van het Guggenheim-museum voor stad en regio van Bilbao. Een dergelijke inzet sluit in onze visie perfect aan bij de hoge ambities van de Agenda van Brabant.

Als specifieke taak voor de provincie zien wij een betere en meer structurele afstemming met het economisch beleid en de regionaal-strategische (cluster)agenda's. Aanbevolen wordt bijvoorbeeld nadrukkelijker te kijken naar nieuwe verbindingen tussen (top)evenementen en festivals en het versterken van de regionale economie. Juist op het snijvlak van disciplines kunnen nieuwe arrangementen ontstaan die de regio extra aantrekkelijk maken voor bezoek en verblijf. In dit verband is ondermeer een nadrukkelijker afstemming met de sector toerisme & recreatie van belang.

4. Brabant Culturele Hoofdstad 2018

In par. 1 hebben we al gewezen op vooral het indirecte economische belang van kunst & cultuur en vervolgens is dit wat verder uitgediept met een beschouwing over de wisselwerking met innovatie en creatieve industrie. Vraag is nu wat, vanuit deze observaties, onze visie is op de betekenis van Brabant Culturele Hoofdstad 2018. We baseren ons op het recentelijk gepresenteerde bidbook⁵. Maar eerst enkele inleidende passages.

4.1 De context

Er verandert veel in de samenleving en dat gebeurt in rap tempo. Daarbij gaat het niet enkel om veranderingen in termen van minder en meer, maar vooral om veranderingen in termen van anders. De kwantitatieve veranderingen – meer, minder – zijn niet zo spannend. De kwalitatieve veranderingen – de echte 'alles is anders' show – is dat wel. We kunnen die veranderingen over ons heel laten komen, afwachten wat ons overkomt. We kunnen ook probeert er sturing aan te geven, ze daarheen geleiden waar we ze graag hebben. Daartoe moeten we wel weten waar we heen willen, een duidelijke visie hebben die ons als een ster aan het firmament houvast biedt. Die visie is niet te bouwen aan de hand van feiten en cijfers alleen, want met het doortrekken van ontwikkelingen uit het verleden komen we er niet.

Het gaat ook om het schetsen van beelden, indrukken van een samenleving waarheen we op weg zijn, en die we wel of niet (kunnen) willen. Voor de creativiteit om die beelden op te roepen zijn we aangewezen op de kunst & cultuur, die in dat proces van visieontwikkeling een grote rol spelen.

Zo'n visie vormen voor Brabant is een forse opgave. We moeten daarbij afrekenen met veel vertekeningen in ons zelfbeeld vanuit de vaderlandse geschiedenis met het accent op Holland. We moeten daarbij recht doen aan het vervagen van de Europese binnengrenzen. Het is hard nodig dat we ons aan het vormen van zo'n visie zetten, want de omringende gebieden – in zekere zin concurrenten – zijn al verder. Vlaanderen is gedurende een kwart eeuw federalisering van België tot een regio van Europese allure uitgegroeid. Nordrhein-Westfalen is zich – weliswaar met vertraging in vergelijking met Bayern en Baden-Württemberg – aan het herpakken. Holland (Zuid-Holland, Noord-Holland, Utrecht, Flevoland) begint zich nadrukkelijk, zij het niet rechtlijnig te profileren. Brabant maakt deel uit van het gebied tussen die regio's. Wat gebeurt er met dat intermediaire gebied?

⁵ Bidbook 2018 Brabant, Artistieke visie, 16 mei 2012

Alle reden om daar de komende jaren stevig in te investeren. Dat kan en moet ook de kracht en betekenis zijn van een proces als 2018 Brabant. In de voorstellen van het bidbook zien wij dat overigens al wel terug. Uitgangspunt is om de culturele infrastructuur van Brabant structureel – dus ook voor de langere termijn na 2018 – op een hoger level te brengen en daarmee direct bij te dragen aan de versterking van de (internationale) kwaliteit van ons vestigingsklimaat.

2018Brabant richt zich in als cultureel Europees laboratorium, door samen leven op verschillende niveaus in de praktijk te brengen. De eerste aanzette in de drie inhoudelijke thema's, 'wij maken de stad', 'wij verbinden mensen' en 'wij ontdekken de toekomst' zijn in dat perspectief interessant en veelbelovend.

4.2 Investerings en rendement

Het voorstel is dat provincie en steden samen 100 miljoen Euro gaan investeren in BrabantStad Culturele Hoofdstad 2018 en dat is – zeker in tijden van forse overheidsbezuinigingen en economische laagconjunctuur – een forse hoeveelheid gemeenschapsgeld. Wij begrijpen dat dit een lastige afweging is voor de politici in Raden en Staten, dat geldt echter evenzeer voor partijen als werkgevers en werknemers in de SER. Het is daarom eens te meer van belang scherp te kijken naar het rendement van die investeringen.

Door de Universiteit van Tilburg ⁶ is al in 2011 onderzoek gedaan naar de impact van de investeringen in Brabant Culturele Hoofdstad. De centrale vraag in dit onderzoek was: wat kost het om een Culturele Hoofdstad te worden en te zijn en wat levert het op? Om die vraag te beantwoorden is een analyse gemaakt van de ervaringen van circa 25 culturele hoofdsteden in de afgelopen 25 jaar. Die ervaringen zijn vertaald naar de context van BrabantStad.

Uit het onderzoek blijkt dat de totale economische impact gemiddeld twee keer zo groot is als de totale programma-investering. De programma-investering van een Culturele Hoofdstad (kosten programmering en organisatie van het titeljaar) was gemiddeld € 38 mln. en de totale economische impact gemiddeld € 70 mln. Als regel werd geconcludeerd: hoe groter de investering en hoe beter het programma, hoe groter en duurzamer de opbrengsten. Niet alleen de economische rendementen, maar – of vooral – de culturele, sociale en imago impact zijn van belang. De successen van bijvoorbeeld Antwerpen, Lille en Liverpool laten dit zien.

Deze cijfers van het UvT-onderzoek over de directe economische effecten sporen naar onze waarneming met andere bekende onderzoeksgegevens. Het is dus redelijk aannemelijk te maken dat de investeringen zich ruimschoots gaan terugverdienen. Lastig is natuurlijk wel dat het veelal gaat om publieke investeringen die qua rendement in belangrijke mate neerslaan in de private sector (horeca, hotelwezen etc.). Dus het rendement dient wel met een 'macro-bril' te worden beoordeeld. Wat dat betreft zijn de berekeningen van UvT bepaald positief te noemen. De beoogde bezoekers-bestedingen voor BCH 2018 zullen volgens de onderzoekers alleen al in het jaar 2018 tussen de € 84 mln. (lage scenario) en €124 mln. (hoge scenario) liggen.

⁶ Prof.dr. G.W. (Greg) Richards, UvT, Onderzoek kansen en impact Brabant Culturele Hoofdstad, juni 2011

4.3 Advies

Op grond van de observaties en beschouwingen in dit advies moge duidelijk zijn dat wij Brabant Culturele Hoofdstad 2018 vooral zien als een diepte-investering in de culturele infrastructuur op langere termijn, dus ook na 2018. Daarbij is het samenspel tussen provincie en de steden, de economische magneten in Brabant, een heel belangrijke en vitale alliantie.

Het economisch belang van deze diepte-investering – met name het indirecte economische effect in termen van het versterken van het internationale vestigingsklimaat – is naar ons oordeel evident en van wezenlijke betekenis voor de economische concurrentiepositie op langere termijn. Bovendien is nagenoeg zeker de investeringen zichzelf 2x gaan terugverdienen en dat geeft de komende jaren een welkome economische impuls.

Anderzijds realiseren wij ons dat het zeker in deze periode van bezuinigingen en onder druk staande investeringsruimte heel lastig is om in Raden en Staten een afweging te maken. Bij de partijen van het bedrijfsleven bespeuren wij een soortgelijke aarzeling, het gaat immers om veel geld. Als SER willen en kunnen wij nu geen uitspraak doen over de legitimiteit van het investeringsbudget van €100 mln., daarvoor zijn de voorstellen in het bidbook nog te voorlopig van aard.

Vanwege het grote belang van deze diepte-investering adviseren wij het provinciebestuur echter nu voluit groen licht te geven voor de verdere uitwerking. Daaraan dient dan wel de voorwaarde te worden verbonden dat BCH 2018 met nader uitgewerkte investeringsplannen komt waarin veel concreter wordt aangegeven hoe de culturele infrastructuur de komende jaren structureel wordt versterkt. Als inspirerend voorbeeld is in dit advies verwezen naar het 'Guggenheim-effect' voor de stad en regio Bilbao. Op dat ambitieniveau ingezet wordt investeren in BCH 2018 een betekenisvol 'meekoppelend belang' bij het realiseren van de economische ambities van de Agenda van Brabant.

Tot slot: Interessant is het te kunnen vaststellen dat SER Brabant met dit advies volledig op de lijn zit van de beraadslaging in Provinciale Staten. Een meerderheid van de Staten droeg het College van GS op vrijdag 22 juni 2012 op om in overleg met de partners een document te maken waarin de concrete maatschappelijke, culturele en economische doelstellingen van het investeringsdossier '2018 Eindhoven/Brabant Samen Culturele Hoofdstad' eenduidig en toetsbaar worden geformuleerd.

's-Hertogenbosch, 29 juni 2012